ELEMENTE SEMNIFICATIVE ÎN RAPORTUL DE COOPERARE DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ŞI REPUBLICA TURCIA

Turgay ŞEN

Relaţiile dintre Turcia şi Moldova, pornind de la strânsele conexiuni istorice, s-au consolidat pe domeniile politic, economic, cultural, industrial etc. Consolidarea şi expansiunea continuă a relaţiilor dintre aceste două state sunt reiterate de proximitatea geografică şi culturală a lor, de poziţia Turciei, în calitatea sa de actor important în sud-estul Europei, având un rol deosebit în securitatea şi economia mondială.

Unul dintre elementele semnificative din cadrul politicii Turciei faţă de Republica Moldova îl reprezintă chestiunea Găgăuziei. Ulterior destrămării

Uniunii Sovietice, Turcia a avut oportunitatea de a restabili legăturile cu alte state, care prezintă legături bune stabilite cu poporul turc, în special din Asia Centrală, state care erau parte componentă a Uniunii Sovietice şi care împărtăşeau legături etnice, lingvistice şi religioase. Turcia, luând în consideraţie climatul politic şi capacităţile sale limitate, a avut drept scop stabilirea relaţiilor bilaterale cu aceste „state turceşti", fără a pune Rusia într-o situaţie incomodă, precum şi fără a crea statelor nou-formate senzaţia că sunt patronate. O astfel de situaţie sensibilă poate fi exemplificată prin relaţiile turco-azere. Relaţiile Turciei cu Azerbaidjanul au fost dintre cele mai apropiate, datorită faptului că ambele state împărtăşeau naţionalitate turcă, iar un motto foarte popular pentru aceste relaţii, care prevalează şi în ziua de astăzi „o naţiune, – două state". Găgăuzii, datorită rădăcinilor şi limbii lor turceşti au reprezentat un interes particular pentru Turcia. Relaţiile directe cu populaţia găgăuză au fost complicate din cauza a două motive principale. Întâi de toate, populaţia era prea mică şi în acelaşi timp limitată în cadrul unui stat – Moldova. Populaţia găgăuză din Moldova este estimată la cca de 147.500, ce constituie 4,4% din populaţia Republicii Moldova. În al doilea rând, deşi proximitatea limbii găgăuze cu limba turcă este foarte solidă (făcând comparaţie, în special cu alte naţiuni din Asia Centrală, spre exemplu, cu Turkmenistan), găgăuzii sunt în mod predominant creştini-ortodocşi. Prin urmare, solidaritatea religioasă sau utilizarea instituţiilor religioase în calitate de instrument politic (fapt care a fost deseori întreprins de Turcia în acei ani, în special în statele din Asia Centrală) era cu neputinţă. Dimpotrivă, Turcia trebuia să se adapteze la sensibilitatea religioasă a Găgăuziei, precum şi a Moldovei ţi a jucat un rol semnificativ în distanţarea Găgăuziei de influenţa Rusiei, cel puţin la nivel cultural. Acest fapt a încurajat intens utilizarea limbii găgăuze în defavoarea celei ruse şi a susţinut utilizarea alfabetului latin în limba găgăuză scrisă, în defavoarea alfabetului chirilică [1, p.207-2011].

Chestiunea Găgăuziei, drept consecinţă a independenţei Moldovei, a urmat o altă cale decât problema transnistriană, iar Turcia a jucat un rol decisiv în desfăşurarea acestor evenimente. Găgăuzii, din frica unei posibile unificări a Moldovei cu România, în mod tradiţional au continuat politica prosovietică, care ulterior i-a apropiat mai tare de Rusia. Îngrijorările lor au fost intensificate în momentul schimbări limbii oficiale din rusă în moldovenească în anul 1989. Acest fapt a fost perceput de Găgăuzia drept un alt pas spre unirea Moldovei cu România şi, astfel, le-a alimentat preocupările naţionaliste. Prima iniţiativă separatistă a survenit pe 12 noiembrie 1989, când la Comrat a fost proclamată Republica Autonomă Sovietică Socialistă Autonomă Găgăuză. Această mişcare a fost declarată ilegală de Sovietul Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Moldova. Pe 19 august 1990, găgăuzii au declarat separarea Republicii

Sovietice Socialiste (în sudul Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti de la acel moment), independentă de Moldova, dar parte a Uniunii Sovietice, mai devreme chiar şi decât proclamarea Republicii Moldoveneşti Nistrene din 2 septembrie 1990. Ambele au fost declarate neconstituționale de Sovietul Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Moldova.

Din cauza posibilității evenimentelor de a se extinde într-un război civil şi apelului Frontul Popular din Moldova pentru a forma o miliție armată care să prevină desprinderea Găgăuziei şi Transnistriei, Turcia a început să acționeze în rol de intermediator. Găgăuzia moderată din punct de vedere politic a primit suport din partea Turciei, care a îndemnat liderii Republicii Găgăuze de a negocia şi cu Guvernul Moldovei şi de a nu recurge la violență, fapt realizat deja în cazul Transnistriei. Preşedintele de atunci al Turciei, Suleiman Demirel a jucat un rol decisiv în soluționarea problemei găgăuze. Acesta a îndemnat găgăuzii să accepte autonomia regională şi să rămână cetățeni ai Republicii Moldova, asumându-şi angajamente de investiții economice şi structurale în regiunea Găgăuză prin intermediul Chişinăului. În cadrul vizitei sale din iunie 1994, Preşedintele Demirel a vizitat atât Comratul, capitala Găgăuziei, cât şi Chişinăul, îndemnând ambele părți să ajungă la un acord. Câteva zile înainte de vizita Preşedintelui Demirel în Moldova, a accentuat repetat faptul că, rolul Turciei în Moldova şi Găgăuzia n-a fost în nici un caz conflictual pentru Rusia [1. p.213-218].

Pe 23 decembrie 1994, Parlamentul Moldovei a recurs la o soluționare paşnică a disputei prin adoptarea Legii nr. 334 din 23 decembrie 1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz Yeri). Găgăuzia a devenit „o unitate teritorială" cu 3 limbi oficiale – moldovenească, găgăuză şi rusă, iar această dată este acum sărbătoarea națională a Găgăuziei. În cazul schimbării statutului Republicii Moldova ca stat independent poporul Găgăuziei are dreptul la autodeterminare externă [2]. Acest fapt a constituit o aluzie clară în privința unei posibile unificări a Moldovei cu România, caz în care Găgăuzia ar fi îndreptățită de a decide să rămână sau nu parte a unui stat nou, prin intermediul unui referendum.

Rolul Preşedintelui Demirel în soluționarea paşnică a problemei Găgăuziei nu este trecut cu vederea. El rămâne „„cetățean de onoare" al Găgăuziei şi, deseori, este menționat drept unul dintre „părinții fondatori" ai Găgăuziei.

Referințe:

1. *Moldova: Arena of International Influences*. Edited by Marcin Kosienkowski, William Schreiber, Lexington Books, 2012, p. 207-218.
2. Legea RM nr. 334 din 23 decembrie 1994.